

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-56-2>

УДК 330.4:336

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ЗОВНІШНЬОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ФІНАНСОВУ СТІЙКІСТЬ ТА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІЧНУ БЕЗПЕКУ УКРАЇНИ

ANALYSIS OF THE EXTERNAL DEBT IMPACT ON THE FINANCIAL STABILITY AND NATIONAL ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE

Пікуліна Олена Вікторівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Український державний університет науки і технологій
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4803-427X>

Огданський Кирило Миколайович

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8126-4977>

Пікуліна Надія Юріївна

кандидат економічних наук, доцент кафедри,
Університет митної справи та фінансів
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2363-3105>

Pikulina Olena

Ukrainian State University of Science and Technologies

Ohdanskyi Kyrylo, Pikulina Nadiia

University of Customs and Finance

ФІНАНСИ, БАНКІВСЬКА СПРАВА ТА СТРАХУВАННЯ

Дослідження зовнішньої заборгованості України є не лише метою нашого дослідження, а й необхідним урядовим завданням в умовах нинішніх економічних проблем та геополітичних викликів. У ході роботи застосовувались методи структурного аналізу, синтезу, аналогії та порівняння. У статті досліджено сутність валової зовнішньої заборгованості, її структурні елементи та вплив на економіку нашої держави. Здійснено аналіз зовнішніх боргових зобов'язань України за останнє десятиріччя. Встановлено тісний взаємозв'язок між показниками валового зовнішнього боргу та валового внутрішнього продукту як двох важливих складників, які визначають стан економічної системи України та її розвиток у майбутньому. З'ясовано, що валовий зовнішній борг за підсумками останнього аналізованого десятиріччя майже не змінився, проте істотні коливання протягом деяких періодів все ж простежуються. Валовий внутрішній продукт, як головний індикатор макроекономічної стабільності держави, зазнав позитивних зрушень у 2017 та 2021 роках, коли його приріст сягав відповідно 20 та 28% порівняно з попередніми періодами. Відношення валового зовнішнього боргу до валового внутрішнього продукту є важливим економічним показником, який дає змогу ідентифікувати наявність загрози економічній безпеці України. Його граничний рівень визначений Бюджетним кодексом України і становить 60%. Результати проведеного аналізу свідчать про критичний рівень економічної безпеки, адже відсоткове співвідношення цих показників протягом 2014–2022 років перевищувало 60 % – законодавчо встановлений граничний рівень. Виокремлено структурні компоненти, за допомогою яких можна здійснити комплексний борговий аналіз. Так, аналіз зовнішнього боргу треба здійснювати за секторами економіки, строками погашення та фінансовими інструментами. На основі статистичних даних Національного банку України здійснено структурний аналіз валової зовнішньої заборгованості нашої держави за період з IV кварталу 2022 по II квартал 2023 року. Практична цінність дослідження полягає в тому, що отримані результати дають змогу оцінити масштаби катастрофічної залежності від міжнародних кредиторів. Україна потребує реформування чинної боргової політики з переорієнтацією на сучасні геополітичні виклики. Фінансова стійкість та економічна безпека України в умовах складних викликів сьогодення може бути ефективною лише за умови раціонального управління борговими зобов'язаннями та вжиття відповідних заходів з боку держави.

Ключові слова: валова зовнішня заборгованість, валовий внутрішній продукт, фінансова стійкість, національна економічна безпека, ризики, геополітичні виклики, боргова політика.

The study of Ukraine's external debt is not only the goal of our research, but also a necessary governmental task in the conditions of today's economic problems and geopolitical challenges. The methods of structural analysis, synthesis, analogy and comparison were used in writing. The article examines the essence of the gross external debt, its structural elements and the impact on the economy of our country. An analysis of Ukraine's external debt obligations over the last ten years has been carried out. A close relationship between the indicators of gross external debt and gross domestic product has been established as two important components that determine the state of the economic system of Ukraine and its development in the future. It has been established that the gross external debt has almost not changed over the last analyzed decade, however significant fluctuations during some periods can still be traced. Gross domestic product, as the main indicator of macroeconomic stability of the state, underwent positive changes in 2017 and 2021, when its growth reached 20% and 28%, respectively, compared to previous periods. The ratio of gross external debt to gross domestic product is an important economic indicator that allows identifying the presence of a threat to the economic security of Ukraine. Its maximum level is determined by the Budget Code of Ukraine and is 60%. The results of the conducted analysis indicate a critical level of economic security, because the percentage ratio of these indicators during 2014–2022 exceeded the legally established value of 60%. The structural components, which can be used to carry out a complex debt analysis, are singled out. Thus, the analysis of external debt should be carried out by sectors of the economy, repayment terms and financial instruments. Based on the statistical data of the National Bank of Ukraine, a structural analysis of Ukraine's gross external debt was carried out for the period from the 4th quarter of 2022 to the 2nd quarter of 2023. The practical value of the obtained results makes it possible to assess the scale of catastrophic dependence on international creditors. Ukraine needs to reform the current debt policy with a reorientation to modern geopolitical challenges. The financial stability and economic security of Ukraine in the face of modern challenges can be effective only under the condition of rational management of debt obligations and the implementation of appropriate measures by the state.

Keywords: gross external debt, gross domestic product, financial sustainability, national economic security, risks, geopolitical challenges, debt policy.

Постановка проблеми. Зовнішній борг України нині становить складну проблему, яка потребує ретельного аналізу та розуміння її впливу на фінансову стійкість і національну економічну безпеку. Зовнішня заборгованість, яка відіграє важливу роль у фінансовій системі країни, є інструментом макроекономічного регулювання і забезпечує реалізацію стратегій соціально-економічного розвитку. Ірраціональне управління борговими зобов'язаннями може чинити негативний вплив на економічний розвиток країни та підвищувати залежність від зовнішніх фінансових ресурсів. Дотепер існує безліч зовнішніх загроз та викликів, на кшталт: глобальні фінансові кризи та економічний спад у світі, спричинені пандемією COVID-19; повномасштабне вторгнення РФ на територію нашої держави тощо. Вони негативно впливають на динаміку зовнішнього боргу та зумовлюють непосильний борговий тягар, який Україна змушена брати на себе на постійній основі. Водночас внутрішні загрози, такі як дефіцит державного бюджету, незначний приплив інвестування, також створюють перешкоди для стабілізації економіки України.

Для оцінки рівня залежності української економіки від зовнішніх чинників, включно з борговою залежністю від міжнародних кредиторів, необхідно провести аналіз структурно-динамічних характеристик заборгованості України. Цей аналіз допоможе виявити мож-

ливі ризики та визначити шляхи забезпечення стійкого та збалансованого розвитку української економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Сьогодні здійснення аналізу зовнішнього державного боргу є першочерговим завданням як для держави, так і для науковців. Значну увагу дослідженню зовнішнього державного боргу та його впливу на економічну безпеку України було приділено такими авторами, як Н. Галайко [1], О. Соколовська [2], А. Погоріла [3], Н. Замкова та І. Гнидюк [4], А. Щетинін, Л. Ульянова та Ю. Чайка [5], Т. Батракова та А. Денисенко [6]. У цих роботах досліджено сутність поняття державного боргу та його структурних складових, виявлено причинно-наслідкові зв'язки виникнення зовнішнього державного боргу, проаналізовано чинники впливу управління зовнішнім державним боргом та його наслідки тощо.

Попри те, що зазначена тема є об'єктом численних досліджень і висвітлена в багатьох публікаціях, вона потребує постійного моніторингу та аналізу з огляду на постійні економічні зміни, які можуть бути спричинені складним геополітичним становищем України.

Мета дослідження полягає в аналізі сутності та динаміки зовнішньої заборгованості України, з'ясуванні її впливу на фінансову стійкість та національну економічну безпеку держави.

Вклад основного матеріалу дослідження. Протягом усіх років незалежності

нашої країни зростання зовнішньої заборгованості стало нагальною проблемою, яка потребує негайного розв'язання, особливо в умовах сьогодення. Україні, яка активно співпрацює з міжнародними партнерами та має потребу в зовнішньому фінансуванні, важливо аналізувати обсяг своїх зобов'язань та характер їх впливу на забезпечення економічної стабільності та національної безпеки.

Зовнішня заборгованість має неоднорідний вплив на економіку нашої держави. Так, з одного боку, зовнішні запозичення можуть стати важливим джерелом інвестицій для розвитку інфраструктури, підтримки соціальних програм та забезпечення стабільності фінансів держави. Зовнішній борг допомагає також задовольнити суспільні потреби та подолати технологічну відсталість, сприяти створенню нових робочих місць та розвитку економічного потенціалу країни. Правильне керування зовнішньою заборгованістю може сприяти економічному розвитку та соціальному зростанню, тоді як недбале ставлення до них може стати загрозою для фінансової стійкості та національної безпеки.

З іншого боку, великий обсяг зовнішньої заборгованості може створити значний борговий тиск на державу. Зобов'язання в іноземній валюті роблять країну вразливою до валютних коливань, що може призвести до серйозних економічних проблем. Крім того, геополітичні кризи або економічні спади в країні-кредиторі можуть спричинити збільшення витрат на

обслуговування боргу та ризик невиконання зобов'язань.

Для забезпечення стійкості та безпеки Україна має вдосконалити управління своїми зовнішніми зобов'язаннями. Ефективна стратегія обслуговування боргу, диверсифікація джерел фінансування та мінімізація ризиків від валютних коливань є важливими аспектами в цьому процесі. Також країна повинна ретельно враховувати геополітичний контекст і можливий вплив зовнішніх чинників на її фінансову стійкість.

Загалом державну заборгованість можна поділити на зовнішню та внутрішню. Зовнішній борг вказує на зобов'язання держави перед іншими країнами, міжнародними фінансовими організаціями та іншими економічними учасниками. Внутрішній – являє собою заборгованість держави перед внутрішніми кредиторами, які володіють державними облигаціями або пропонують інші форми кредитування.

Щоб проаналізувати вплив зовнішньої заборгованості на фінансову стійкість та економічну безпеку України, варто звернути увагу на статистичні дані щодо державного боргу в країні та провести глибокий аналіз динаміки цих показників. Розглядаючи загальний стан зовнішнього державного боргу та найбільш значущі зміни в його структурі за останні десять років (з 2013 по 2022 р.), можна отримати реальну картину щодо фінансової стабільності та ризиків, пов'язаних з борговим навантаженням країни (табл. 1).

Таблиця 1

Аналіз боргових зобов'язань України за період 2013–2022 роки

Станом на кінець періоду	Валовий зовнішній борг (ВЗБ)			Валовий внутрішній продукт (ВВП)			ВЗБ/ВВП, %
	Обсяг, \$ млн	Абсолютне відхилення, \$млн	Відносне відхилення, %	Обсяг, \$ млн	Абсолютне відхилення, \$ млн	Відносне відхилення, %	
2013	142 079	7 014	5	183 310	7 529	4	78%
2014	126 308	-15 771	-11	131 805	-51 505	-28	96%
2015	118 729	-7 579	-6	90 615	-41 190	-31	131%
2016	113 518	-5 211	-4	93 270	2 655	3	122%
2017	116 578	3 060	3	112 154	18 884	20	104%
2018	114 710	-1 868	-2	130 832	18 678	17	88%
2019	121 739	7 029	6	153 781	22 949	18	79%
2020	125 690	3 951	3	155 582	1 801	1	81%
2021	129 711	4 021	3	199 770	44 188	28	65%
2022	131 998	2 287	2	160 500	-39 270	-20	82%

Джерело: складено авторами на основі даних Міністерства фінансів України [7]

Валовий зовнішній борг (далі – ВЗБ) за підсумками останнього аналізованого десятиріччя майже не зазнав суттєвих змін, однак простежуються помітні коливання протягом деяких періодів. Період 2014–2018 рр. характеризується поступовим зменшенням обсягу показника (за винятком 2017 року, коли відбулося незначне його збільшення – на 3%, або на \$3 060 млн). Так, у 2013 році обсяг ВЗБ становив \$142 079, 0 млн, а вже в 2018 – \$114 710,0 млн, тобто фактичне абсолютне відхилення становило \$-27 369,0 млн, а відносно – -19,3%. Починаючи з 2019 і до 2022 року ВЗБ має тенденцію до помірного зростання, яке становить \$10 259,0 млн, або 8 % за аналізований період.

На розмір зовнішнього державного боргу має значний вплив показник валового внутрішнього продукту (далі – ВВП), структурно-динамічні зміни якого також досліджено в таблиці 1. Позитивні зрушення простежуються у 2017 та 2021 роках, коли приріст номінального ВВП досягав відповідно 20 та 28 % порівняно з минулими періодами. Так, у 2017 році, навіть в ускладнених для української економіки умовах, зокрема воєнні дії на сході країни та припинення масового переміщення товарів через лінію розмежування, спостерігалось зростання вітчизняної економіки завдяки сприятливим змінам на світових товарних ринках та прискоренню розвитку основних торгових партнерів України, що мало позитивний вплив на динаміку показника ВВП. У 2021 році цей показник збільшився завдяки економічному зростанню та підвищенню доходів громадян, незважаючи на пандемію COVID-19, та становив \$44 188 млн, що є рекордним обсягом ВВП за всю історію української незалежності [8].

Попри таку позитивну статистику, протягом 2013–2022 років ВЗБ у відношенні до ВВП перевищував 60% – той граничний обсяг, який законодавчо регламентований Бюджетним кодексом України [9]. Така ситуація свідчить про наявність значних загроз для фінансової стійкості та макроекономічної стабільності нашої держави.

Сьогодні важливо розуміти структуру та складники валового зовнішнього боргу країни, оскільки цей показник відображає рівень зобов'язань держави перед світом та ризики, пов'язані із зовнішнім фінансуванням. Валовий зовнішній борг, обчислений на конкретну дату, являє собою загальну суму, яку країна заборгувала резидентам інших країн та міжнародним фінансовим організаціям.

Ця заборгованість включає основну суму боргу та відсотки за ним, які мають бути сплачені в майбутньому. Для ретельного аналізу фінансової стійкості та ризиків, пов'язаних із валовим зовнішнім боргом, потрібно розглянути кілька ключових аспектів [10]:

1. *Сектори економіки.* Важливо розрізняти, які сектори економіки відповідають за цей борг. Зазвичай це сектор загального державного управління, центральний банк, депозитні корпорації окрім центрального банку та інші сектори.

2. *Терміни погашення.* Належність боргу до короткострокових чи довгострокових визначає початкові терміни погашення зобов'язань, що є важливим для управління ліквідністю та ризиками.

3. *Фінансові інструменти.* Валовий зовнішній борг передбачає застосування певних фінансових інструментів, таких як валютних резервів, депозитів, боргових цінних паперів, кредитів, торгових кредитів та авансів, інших боргових зобов'язань та зобов'язань за кредитами підприємств прямого інвестування (міжфірмовий борг).

Аналіз валового зовнішнього боргу та його складників допомагає країні краще розуміти фінансові ризики, оцінювати стабільність та розвивати ефективні стратегії для управління зовнішніми зобов'язаннями. Цей аналіз стає важливим інструментом у роботі з державним боргом та забезпеченні фінансової безпеки країни в глобальному економічному середовищі.

Здійснимо аналіз валового зовнішнього боргу за період з IV кварталу 2022 по II квартал 2023 року за економічними секторами, який дасть змогу оцінити його стан і структуру та дослідити структурні зміни цього показника (рис. 1).

Ріст валового зовнішнього боргу України в II кварталі цього року привернув значну увагу фінансових фахівців та економістів. За звітом Національного банку України [10], на кінець півріччя ця цифра становила \$148,6 млрд, що демонструє зростання на \$8,8 млрд порівняно з попереднім періодом.

Щодо структури зовнішнього боргу, можна констатувати, що держсектор відзначився зростанням на \$8,6 млрд до суми \$81,4 млрд, що становить 52,7% ВВП. Це збільшення боргу було викликане чистим залученням коштів через кредити від міжнародних партнерів на суму \$8,8 млрд, зокрема \$3,6 млрд від Міжнародного валютного фонду. Водночас заборгованість уряду з цінних паперів зменшилася на \$0,12 млрд.

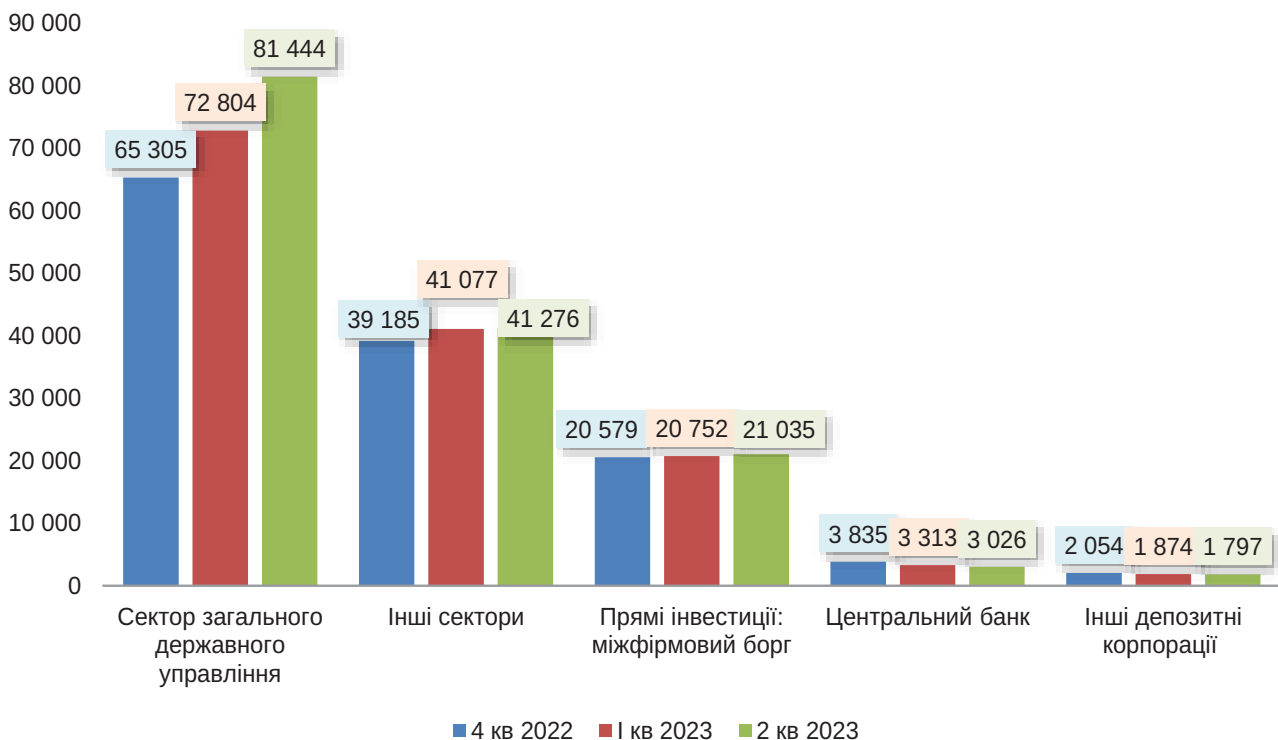

Рис. 1 Структурні компоненти валового зовнішнього боргу України за економічними секторами за період з IV кварталу 2022 по II квартал 2023 року, \$ млн

Джерело: на основі статистичних даних Національного банку України [10]

Борг приватного сектору зріс на \$0,4 млрд, до \$64,1 млрд, що становить 40% ВВП. Курсові зміни відіграли важливу роль у цьому збільшенні.

Стосовно інших секторів економіки, їх зовнішній борг збільшився на \$0,2 млрд, до \$41,3 млрд, що становить 25,8% ВВП. Збільшення заборгованості було спричинене зростанням зовнішніх зобов'язань за гарантованими кредитами та цінними паперами.

Міжфірмовий борг підприємств, що перебуває у відносинах прямого інвестування, зріс на \$0,28 мільярда, до \$21 мільярда. Збільшення боргу приватного сектора було викликане курсовими змінами Національного банку України.

Обсяг простроченої заборгованості реального сектора за негарантованими кредитами збільшується на \$0,13 млрд, що підняло цю цифру до \$25,4 млрд. Велика частина цієї заборгованості – борг перед Кіпром, який становить 58,1% від загальної суми. Співвідношення боргу до ВВП також зазнало змін, збільшившись з 90,5 до 92,7%. Ці цифри активно обговорюються у колах економістів.

Загалом структура та динаміка зовнішнього боргу України стають предметом важливих обговорень у фінансових колах, і дослідження

цих показників є важливим складником аналізу фінансової стійкості та безпеки України.

Сьогодні Україна стоїть перед серйозними викликами, адже нинішні умови війни і загострення конфліктів призвели до стрімкого зростання державних зобов'язань. В умовах війни, коли кожний фінансовий рух має критичне значення, ефективне управління державним боргом стає першочерговим завданням.

Варто визнати, що неспроможність ефективно керувати державним боргом може призвести до серйозної економічної нестабільності в країні. До того ж, зростання зовнішнього державного боргу може негативно вплинути на міжнародний авторитет України. Така ситуація може викликати сумніви та недовіру щодо здатності країни вчасно виконувати фінансові зобов'язання перед світовим співтовариством.

Державні органи мають негайно вживати заходів для запобігання неконтрольованому зростанню державного боргу. Розглядаючи зовнішні фінансові джерела, потрібно зосереджувати увагу на їхньому обсязі та ефективному використанні. Питання про подальше залучення зовнішніх фінансових ресурсів має розв'язуватися з орієнтацією на їхню

ефективність у сфері економічного розвитку країни.

Отже, варто змінювати структуру державного боргу України на користь переважання внутрішніх боргових зобов'язань над зовнішніми. Позикові операції мають проводитися переважно в національній валюті. У ситуації, коли держава опиняється під тиском свого боргового навантаження, надзвичайно важливо покращити боргову політику, оскільки деякі засоби управління боргом, які застосовувалися раніше, можуть бути неефективними в нинішніх умовах. Замість того, щоб сліпо керуватися критичним рівнем державного боргу відносно ВВП (60%), потрібно намагатися зменшити цей рівень та покращити інші показники економічного розвитку країни. Ефективна боргова політика сприятиме виходу України з кризового стану та зміцнить її фінансову безпеку.

Наразі Україні не вдається утримувати кероване боргове навантаження на рівні 60% ВВП, і завдяки підтримці партнерів та кредиторів під час війни питання щодо виплат по боргах поки що не постає гостро. Однак після завершення воєнних дій ефективно управління боргом стане одним із ключових завдань.

Водночас важливо розуміти, що зараз лише початок складного періоду і в майбутньому проблеми можуть збільшитися. Країна змушена продовжувати брати борги для фінансування високого бюджетного дефіциту та відновлення економіки, яка щодня страждає від агресії з боку РФ. У таких складних обставинах політика керування зовнішнім валовим боргом має бути націлена на мінімізацію впливу кризи на фінансовий стан країни. Основними інструментами можуть бути політична підтримка від міжнародних партнерів для отримання безповоротної міжнародної фінансової допомоги, затвердження нової стратегії щодо державного боргу, реструктуризація боргових зобов'язань за домовле-

ністю з кредиторами, а також спроба отримання допомоги від Міжнародного валютного фонду та Світового банку для подальшого розвитку та відновлення України.

Отже, управління державним боргом в умовах війни стає одним із ключових завдань для країни. З огляду на це потрібне вдосконалення боргової політики та пошук нових методів забезпечення фінансової безпеки України в складних воєнних умовах.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають змогу сформулювати такі висновки. По-перше, зовнішня заборгованість України є значною проблемою, особливо в умовах війни та геополітичних викликів. Зростання державного боргу має значний вплив на макроекономічну стабільність та економічну безпеку зокрема. По-друге, ефективно управління державним боргом є важливим елементом забезпечення фінансової стійкості України. Неєфективне управління може призвести до збільшення ризику дефолту та втрати довіри з боку міжнародних фінансових партнерів. По-третє, зростання зовнішньої заборгованості може вплинути на міжнародний авторитет України. Необхідно дбати про здатність країни вчасно сплачувати фінансові зобов'язання, щоб уникнути недовіри та сумнівів на міжнародній арені. По-четверте, в умовах війни та кризи важливо переглянути фінансові пріоритети та напрями державного фінансування. Оптимізація боргової політики та пошук нових джерел фінансування для розв'язання важливих гуманітарних проблем та забезпечення обороноздатності країни є надто важливими завданнями, які потребують негайної уваги. У підсумку, розв'язання проблеми зовнішньої заборгованості потребує комплексного підходу та співпраці з міжнародними партнерами. Лише за умови ефективного управління боргом та вжиття відповідних заходів може бути забезпечена фінансова стійкість та економічна безпека України в умовах сучасних викликів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Галайко Н. Оцінка впливу окремих показників на зовнішній борг України. *Економіка та суспільство*. 2023. № 48. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-73>
2. Соколовська О. Вплив зовнішнього боргу на економічне зростання України. *Економіка і організація управління*. 2022. № 1(45). С 97–106.
3. Погоріла А. Управління зовнішнім боргом країни: світовий досвід та українська проблематика. *Менеджмент як фактор соціально-економічного розвитку* : матеріали І студент. наук.-практ. конф. (м. Київ, 6 квітня 2023 р.). / упоряд. Ю. В Грудцина. Київ, 2023. С. 114–116.
4. Замкова Н., Гнидюк І. Державний борг України за масштабної кризи. *SCIENTIA FRUCTUOSA (ВІСНИК Київського національного торговельно-економічного університету)*. 2022. № 144(4). С 110–121.

5. Щетинін А., Ульянова Л., Чайка, Ю. Дефіцит державного бюджету і державний борг України: сучасний стан та підходи до його покращення. *Економічний простір*. 2022. № 179. С. 37–43.
6. Батракова Т., Денисенко А. Структура, динаміка та сучасні тенденції зовнішньої державної заборгованості України. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26.
7. Державний борг та гарантований державою борг. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg> (дата звернення: 30.10.2023).
8. Україна завершує рік із рекордним доларовим ВВП. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3377287-ukraina-zaversue-rik-iz-rekordnim-dolarovim-vvp-smigal.html> (дата звернення: 30.10.2023)
9. Бюджетний кодекс України: Закон України від 8 липня 2010 року № 2456-VI/ Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 48. Ст. 18.
10. Статистика зовнішнього сектору. Офіційний сайт Національного Банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (дата звернення: 30.10.2023).

REFERENCES:

1. Halaiko, N. (2023). Otsinka vplyvu okremykh pokaznykiv na zovnishnii borh Ukrainy [Assessment of the impact of individual indicators on the external debt of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. (48). DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-73>
2. Sokolovska, O. (2022). Vplyv zovnishnoho borhu na ekonomichne zrostantia Ukrainy [The influence of external debt on the economic growth of Ukraine]. *Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia – Economics and management organization*, vol. 1(45), pp. 97–106. DOI: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2022.1.10>
3. Pohorila, A. (2023). Upravlinnia zovnishnim borhom krainy: svitovyi dosvid ta ukraïnska problematyka [Management of the country's external debt: world experience and Ukrainian issues]. *Menedzhment yak faktor sotsialno-ekonomichnoho rozvytku: I studentska naukovu- praktychna konferentsiya* (Kyiv, April 6, 2023). Kyiv: edit. Yu. V. Grudtsyna, 2023, pp. 114–116. (in Ukrainian)
4. Zamkova, N., & Hnydiuk, I. (2022). Derzhavnyi borh Ukrainy za mashtabnoi kryzy [State debt of Ukraine during the large-scale crisis]. *SCIENTIA FRUCTUOSA (VISNYK Kyivskoho natsionalnoho torhovelno-ekonomichnoho universytetu) – SCIENTIA FRUCTUOSA (BULLETIN of Kyiv National University of Trade and Economics)*, vol. 144(4), pp. 110-121. [https://doi.org/10.31617/1.2022\(144\)08](https://doi.org/10.31617/1.2022(144)08)
5. Shchetynin, A., Ulianova, L., & Chaika, Yu. (2022). Defitsyt derzhavnogo biudzhetu i derzhavnyi borh Ukrainy: suchasnyi stan ta pidkhody do yoho pokrashchennia [State budget deficit and state debt of Ukraine: current state and approaches to its improvement]. *Ekonomichniy prostir – Economic space*, vol. (179), pp. 37–43. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/179-6>
6. Batrakova, T., & Denysenko, A. (2021). Struktura, dynamika ta suchasni tendentsii zovnishnoi derzhavnoi zaborhovanosti Ukrainy [Structure, dynamics and current trends of the external state debt of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*, vol. 26. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-26-17>
7. Derzhavnyi borh ta harantovanyi derzhavoiu borh. Ofitsiyniy sait Ministerstva finansiv Ukrainy [State debt and state-guaranteed debt. Official website of the Ministry of Finance of Ukraine]. Available at: <https://mof.gov.ua/uk/derzhavnij-borg-ta-garantovaniy-derzhavju-borg> (accessed October 30, 2023).
8. Ukraina zavershuie rik iz rekordnym dolarovym VVP [Ukraine ends the year with a record dollar GDP]. Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3377287-ukraina-zaversue-rik-iz-rekordnim-dolarovim-vvp-smigal.html> (accessed October 30, 2023).
9. Verkhovna Rada Ukrainy (2010). Biudzhetniy kodeks Ukrainy vid 8 lypnia 2010 roku № 2456-VI [Budget Code of Ukraine of July 8, 2010 № 2456-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 48, 18. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text> (in Ukrainian)
10. Statystyka zovnishnoho sektoru. Ofitsiyniy sait Natsionalnoho Banku Ukrainy [Statistics of the external sector. Official website of the National Bank of Ukraine]. Available at: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external> (accessed October 30, 2023).